

1920 - 1929

Ook bekend onder de benamingen:

**centsprenten, oortjesprenten,
kinderprenten, pestbladen,
eenbladdrukken, heilingen,
beeldekenspapier,
mannekensbladen
en
duimsprenten ...**

Maar wat is er in Nederland gepubliceerd over deze drukwerken? Met de komst van (DELPHER) is het mogelijk geworden om ruim 1 miljoen historische kranten, tijdschriften en boeken uit de collectie van de Koninklijke Bibliotheek op deze benamingen te onderzoeken.

Met dank aan Marty van Oortmerssen – Basart is dit onderzoek in 2017/2018 uitgevoerd met als resultaat een unieke bron voor zowel de professional als voor in de prentkunst geïnteresseerde.

Waar mogelijk zijn afbeeldingen aan de nieuwsartikelen toegevoegd uit de databank van het Rijksmuseum, Geheugen van Nederland, DBNL (Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse letteren) en Historische Drukkerij Turnhout.

05-06-1920 De Zeeuw.

Belgen en Wielingen. De oorlog heeft ons volk in nauwere aanraking gebracht met onze zuidelijke broeders de Belgen. Uit de geschiedenis van honderd jaren terug herinneren wij ons nog wel den afkeer dien onze Zeeuwsche vaders en grootvaders van "die muiters" hadden. Stoken en kuipen was volgens hen de levenslust der diplomaten, opscheppen en schreeuwerig doen de tactiek der burgeren; de naam "muiters", aan de Belgische centen gegeven, nog tot voor enkele jaren in onze provincie in zwang, heeft sinds den Belgischen opstand de gedachten getypeerd, welke de Zeeuwen omtrent België koesterden.

*Prentnr. 25 Belgische Revolutie. Prentmaker Alexander Cranendoncq.
Uitgever T.L. Thompson, Rotterdam 1825-1838.*

*Omschrijving: Blad met 4 voorstellingen over de Belgische Revolutie,
waaronder het uitbreken van de opstand te Brussel tegen Willem I en het
beschieten van Antwerpen.*

Houtsnede; tekst in boekdruk. Afmeting 334x418 mm.

De tiendaagsche veldtocht, zoo werd op onze scholen schertsend verteld, was aan België's kant de tiendaagsche loopen op de centsprenten van zestig en meer jaren terug werd deze "loop" vereeuwigd, onder meer met dit poëtisch onderschrift: Held Daine laat zijn hielen kijken; hij moet voor Hollands dapp'ren wijken...

23-07-1920 Arnhemsche courant.

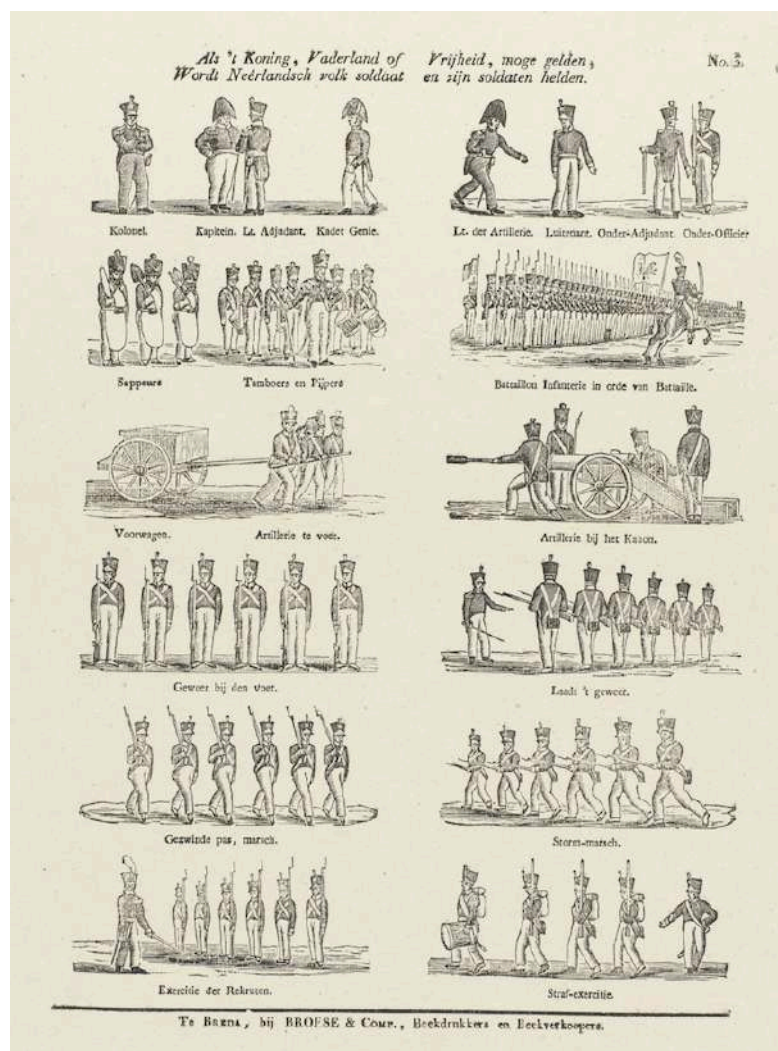
Oude kinderprenten. Wie dezer dagen de prentenkollektie, geëxposeerd in het bovenzaaltje van den Boekhandel Hijman bezoekt, zal even terugdenken aan lang-vervlogen jaren, toen er nog de oude kinderprenten bestonden, waarmee vele generaties kleuters zich vermaakt hebben, evengoed misschien als dat nu het geval is met de fijn-verzorgde, fraai geïllustreerde moderne kinderboekjes. Die oude kinderprenten zijn nu in de vergeetboek geraakt; ze hebben hun diensten gedaan en zijn door den moderne tijd versmaad; toch zijn hun diensten niet gering geweest. In een tijd, dat de kinderliteratuur verre van uitgebreid was, hebben de prenten in een behoefte voorzien, vooral, omdat ze voor elk bereikbaar waren. Men kocht ze voor een cent in zulke winkeltjes, die destijds alle bronnen van genoeg voor het schoolkind bevatten, van kleurballen en drop; tot griffels met mooie papiertjes er omheen.

Nu ze in onbruik geraakt zijn, is men ze gaan verzamelen. Dat is niet gemakkelijk; de prent was een artikel, dat het er meestal niet langen tijd zonder kleerscheuren afbracht. Maar er zijn er dan toch nog, en ze hebben waarde gekregen.

In den boekhandel Hijman vindt men er een aardige collectie van allerhande uitgevers, die zich in vroeger jaren in binnen- en buitenland op

deze uitgifte toelagen.

Er zijn zeer oude exemplaren bij, die een bestaan van 2 eeuwen achter den rug hebben. We troffen er oude platen van den uitgever Broese te Breda...

Prentnr. No.3

*Als 't koning, vaderland
of vrijheid, moge gelden,
/ Wordt Neêrlandsch
volk soldaat en zijn
soldaten helden.*

Uitgever

Broese & Comp.

Breda 1828-1853.

*Omschrijving: Blad met
12 voorstellingen van
verschillende rangen en
exercities van*

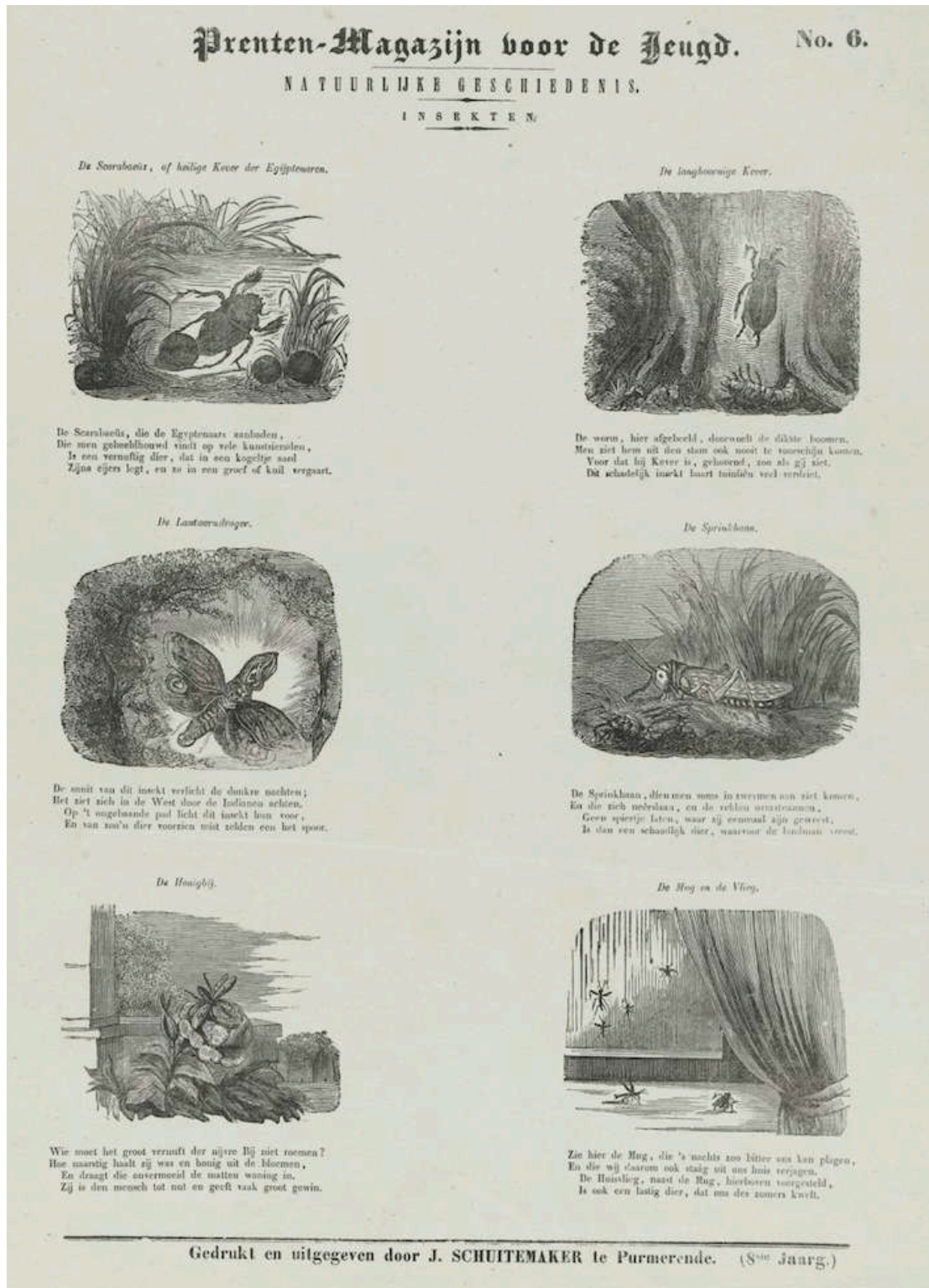
Nederlandse soldaten.

*Onder elke voorstelling
een onderschrift.*

*Houtsnede en tekst in
boekdruk.*

Afmeting 426x338 mm.

Verder van de Erven Wijsmuller te Amsterdam, van Sythoff en Noothoven van Goor te Leiden...

Prentnr.189 Insekten.

Uitgever: D. Noothoven van Goor, Leiden 1860-1880.

Omschrijving: Centsprent met 3 x 2 met afbeeldingen van insecten: scarabee, langhoornige kever, lantaarndrager, sprinkhaan, bij, mug, vlieg met vierregelige rijmende onderschriften.

Houtgravure en tekst in boekdruk. Afmeting 40x29 cm.

De bekende geschiedenis van "Jan de Wasscher en zijn Griet", een uitgave van Van Munster te Amsterdam; ook prenten van buitenlandsch origine, o.a. een paar heel fijn uitgevoerde Engelsche, die zich gunstig onderscheiden van de meestal klakkeloos geverfde Hollandsche; enkele Duitsche platen van Renner in Neurenberg...

Prentnr.248 Die Arche Noah mit 124 Stück. Holzfiguren.
 Vervaardiger: Renner & Comp. G.N., Neurenberg 1825-1875.
 Omschrijving: Ongekleurde afbeeldingen van de Ark van Noach met
 dierfiguren. Onderschrift in Duits en Engels.

Arnz in
 Dusseldorf...

Ronde schilderij
 van Europa in
 augustus
 MDCCCXLIX (1849).
 Politieke karikatuur
 door Ferdinand
 Schröder over het
 falen van de Duitse
 Revolutie
 1848/1849.
 Uitgever Arnz & Co
 Düsseldorf 1849.
 Mensen beeldten
 af: Victoria

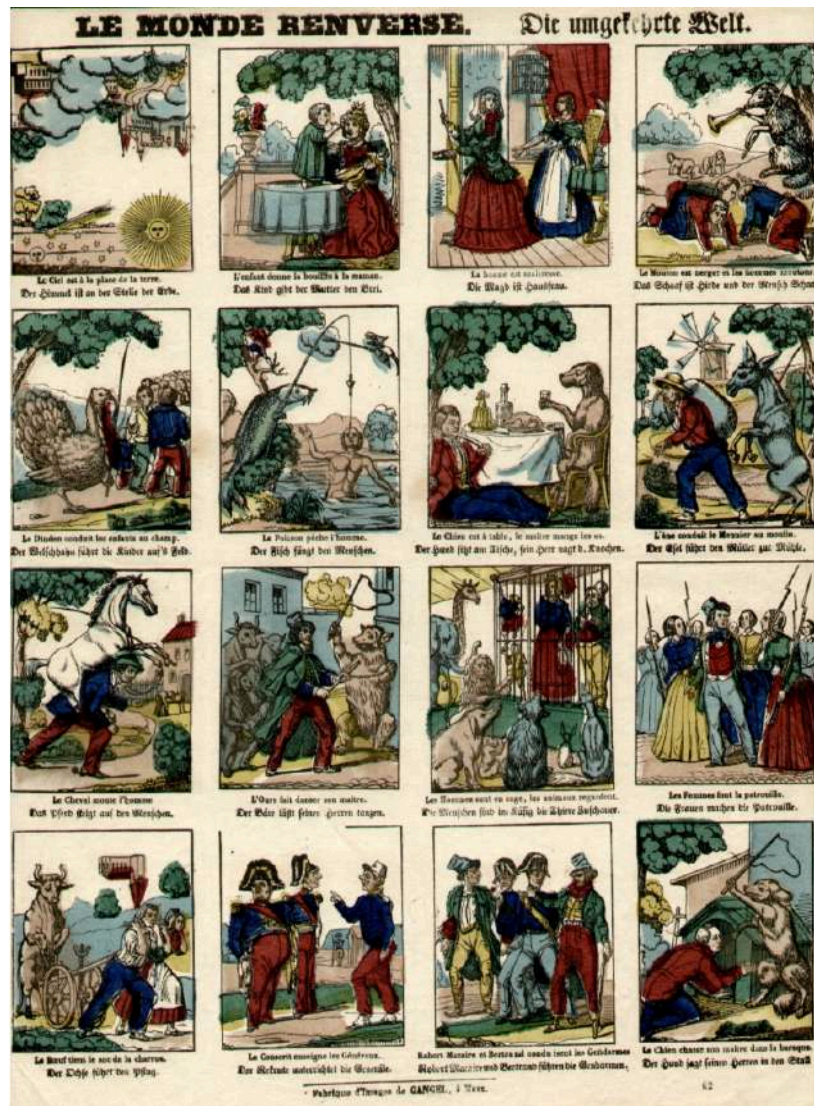
(koningin van Groot-Brittannië en Ierland), Friedrich Wilhelm IV (Pruisen),
 Christian VIII. (Denemarken) en Napoléon III. (Frankrijk).

Fransche uitgaven van Gangel te Metz...

Prentnr.62 Le Monde Renversé. Die umgekehrte Welt.

Vervaardiger: van Gangel et P.Didion, Metz ca.1855.

1. de stad is in de lucht; zon, maan en sterren zijn op aarde.
2. het kind voert de moeder soep.
3. de maagd is vrouw des huizes.
4. het schaap hoedt de herders.
5. de kalkoen drijft de kinderen naar het veld.
6. de vis hengelt een man.
7. de hond eet aan tafel; zijn baas kluift de botten af.
8. de ezel drijft de beladen molenaar naar de molen.
9. het paard berijdt de ruiter.
10. de beer laat zijn baas dansen.
11. de dieren bekijken de mensen in kooien.
12. de vrouwen gaan (als militairen) op patrouille.

- 13a. de os drijft de mannen voor de ploeg. 13b. de kerk staat omgekeerd op de torenspits. 14. de soldaat beveelt de officieren.
15. de boeven (Robert Macaire en Bertrand) arresteren de gendarmes.
16. de hond jaagt zijn baas hok.

De omgekeerde wereldprent: litho met 4x3 afbeeldingen met Franse en Duitse onderschriften. Een aantal omgekeerde wereldtaferelen zijn op Nederlandse centsprenten nooit weergegeven, zoals Zon en maan op aarde, steden in de lucht en Dieren bekijken mensen in een kooi. Op het 15de plaatje worden Robert Macaire en Bertrand opgevoerd; zij brengen de gendarmes naar de gevangenis. Deze boeven figureerden sinds 1823 in talloze toneelstukken en verhalen en later ook in films. Honoré Daumier vereeuwigde het duo in een serie satirische prenten en Willy Vandersteen gebruikte ze in een stripverhaal. Van deze prent is ook een nederlandstalige uitgave bekend.

1921 Boek **"Geschiedenis van de caricatuur en van de scherts"**.

Auteur Cornelis Vet... Toch bestaat er in de 17de, 18de en nog in het begin der 19de eeuw een industrie, die ons leert, dat de eigenlijke volkshumor niet geheel verloren was gegaan. Het is die van de oortjes-prent... De kleine blokjesprenten, elk met een rijmpje, en meer of minder grof gesneden en meer of minder afgesleten uitgegeven door Kannevet, door de Erfgen. Wed. C. Stichter, door Thomson en zelfs Elsevier, werden wel vooral door kinderen gekocht en bestudeerd, stelt u echter niet voor, dat men er ooit aandacht, wat het onderwerp betreft, ze aan een kinderlijke bevatting aan te passen en voor de opvoeding bevordelijk te maken! In de 17e eeuw zien wij aan Isaac van Ostade zulk een prent toegeschreven.

En ziet, bij het bekijken van een prent als deze, wordt het ons opeens geopenbaard, dat de traditie der groteske fantasie in ons land toch nog niet is verdwenen! Hier zijn hybridische monsters, die wij kennen van der Naturen Bloeme, die wij kennen van Bosch, van Brueghel, van Bandous eindelijk, alweer present! Maar let wel, ze hebben vele geslachten en vele meeningen overleefd en zijn met hun tijd meegegaan. Eens dienden zij, wezens met varkens- of wolvensnuiten, slurpneuzen, visschenstaarten, schubben en klauwen, een half mystieke, half didaktische bedoeling, toen werden zij een bezielde en belichaamd folklore, dan felle priestercaricaturen door een hervormingsgezinde, en nu, ten laatste zijn ze alleen maar koddig; ze hebben niet eens meer de verschrikking van den boeman, waarmee men de kinderen naar bed jaagt! Men geeft ze den kinderen tot vermaak.

De niet bepaald ingenieuze versjes schijnen te bewijzen dat men in 1731 – de prent die ik zag is in dat jaar door Isaak Enschedé te Haarlem uitgegeven – met de "Deutung" al niet goed weg meer wist:

Ik ben sloddervos, gants vuyl
Als blijkt aan mijn smoddermuyl

Dit is een rechte Jan Hen
Zo ik hem ter dege ken.

Zeg toch weerwolf, leelijk dier,
Waarin hebt gij uw plezier?

Niets wijzer maken ons de commentaren bij Sletvink, Hondsklink of Nachtraaf. De reeks eindigt op gepaste en gebruikelijke wijze met een Doodendans-motief. De figuurtjes zijn geestig bedacht, en beweeglijk en waarlijk als houtsnede lang niet onbekwaam. Dat de prent als "raar" wordt aanbevolen, lijkt me er wel een beetje op te wijzen dat de uitgever er een curiositeit in ziet.

Maar de fantasie à la Brueghel komt nog opmerkelijker uit in een prent, eind 17de eeuw uitgegeven, doch stellig veel ouder van vinding, al zijn de costuums up-to-date gemaakt. Daar ziet men een molenaar, die tegelijk een oliemolen is, een strijkster, saamgegroeid met strijkplank en verdere beroepswerktuigen.

Hier hebt gy afgebeeld en uytgedrukt naar 't leeven /
 Veel meerder koddigheyd als ons Ovied' beschreven.

Uitgever Izaak Enschedé, Haarlem 1730.

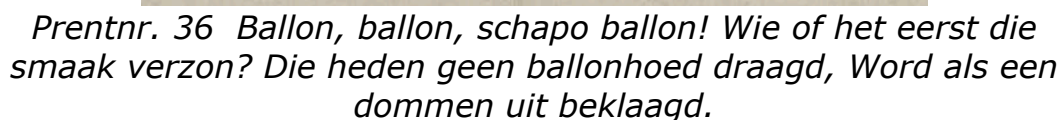
Maker: Isaac Vincentsz. van der Vinne.

Ontwerp van Isaac van Ostade.

Omschrijving: 36 houtsneden met satirische voorstellingen van
 koddige figuren. Elk plaatje is afzonderlijk genummerd en
 gesigneerd en heeft een tweeregelig onderschrift met een rijm op
 zijn of haar schimp- of scheldnaam.

Houtsnede met tekst in boekdruk. Afmeting: 395 mm×295 mm.

Van deze is H. Numan, die in 1788 overleed, wel de aardigste. Hij is werkelijk een zeer genoeglijk teekenaar in zijn bescheiden trant, en zijn prentjes getuigen van heel wat waarneming en zijn soms zeer geacheveerd in hun soort. Er zijn veel modeprenten onder, die vooral de hoge pruiken der dames hekelen, - een molewiek neemt ze op, of een page moet met de juffer mee op de wandeling om ze van achter met en stok te stutten, schoonmaaksters die de glazen spuiten dragen ze op haar bol - of de moffen der heeren. Een van de latere van deze prenten kondigt de mode van den "ballonhoed" (hoogen hoed) aan.

Uitgever Jacobus Thompson, Rotterdam 1825 - 1829.

Onder elke afbeelding een tweeregelig vers.

Afmeting 403x334 mm.

Stellig zij al deze houtsneden niet even goed! Vele zijn niet dan in zeer afgesleten exemplaren bewaard, en alle teekenaars zijn niet als de waarlijk kostelijke Numan. Maar ze zijn hoogst karakteristiek, omdat men er uit zien kan, hoe er een veel echter volkskunst bestond naast de deftige allegorieën die wij kennen. De geschiedenis van Jan Klaassen is niet vergeten, en die van zijn zachtzinniger naamgenoot Jan de Wasscher zal voor altijd aan de oortjesprent verbonden zijn. Zij is in vele varianten uitgegeven, maar die, waar op de linkerkant vrijwel onderaan Jan zijn kindje te "kakken" zet, zijn de authentieke oude; later vond men het (m.i. ten onrechte) voegzamer het kindje zijn "gevoeg" te laten doen. In een leukheid zijn de rijmpjes soms vermakelijk. Een man krijgt ruzie met een vrouw:

Hij smijt haar neer met al zijn macht.
Dit is de wet der zwaartekracht.

is een wending, die Wilhelm Busch nauwelijks zou verbeteren. Trouwens, zouden deze prenten niet het prototype zijn van de "Bilderbogen" der Münchener? De grappen, maar ook de ernst van deze onze voorvaderen zijn geenszins wars van platheden, maar over het algemeen zijn de prenten zelf niet erger dan nu en dan vies. Het eigenlijke schunnige werd meer achterbaks gehouden. Zoo had men er schik in, obscene voorstellingen te laten graveeren op den binnenkant van tabaksdoos-deksels – soms liet men die zelfs in China in parelmoer snijden...

*Prentnr 5 Hier ziet ge 't
leven en bedrijf / Van Jan
de Wasscher en zijn wijf.
Uitgever
Lutkie & Cranenburg,
Den Bosch, 1848-1881.
Omschrijving: Blad met
24 voorstellingen uit het
leven van Jan de Wasser,
een man die van zijn
vrouw Griet, die de broek
aan heeft, al het
huishoudelijk werk moet
doen. Onder elke
afbeelding een
tweeregelig vers.
Houtsnede gekleurd in
blauw, geel en rood;
tekst in boekdruk.
Afmeting 395x314 mm.*

10-05-1921 Arnhemsche courant.

Napoleon tentoonstelling. Hedenmiddag had in de R.K. Openbare Leeszaal aan het Roermondsplein de opening plaats van de tentoonstelling, welke ter herdenking van den 100-jarigen sterfdag van Napoleon werd georganiseerd... De rangschikking van de talrijke documenten en curiosa uit en betrekking hebbende op het Napoleontische tijdvak is met veel zorg geschied...portretten van Napoleon als consul, als keizer, volksprenten betrekking hebbende op de verbanning naar St. Helena en op den dood des keizers...

Prentnr. 1332. De Schaduwen van Waterloo.

Maker Marcel Jasper. Uitgever N.V. Brepols, Turnhout 1911-1935.

Omschrijving: Centsprent bestaande uit 4 rijen afbeeldingen in vrije vormgeving. In het midden vier portretten in ovale en ronde kaders: Napoleon, Blücher, Louis XVIII en Wellington. Een inleidende tekst meldt dat kleine Pieter op de zolder oude brieven ontdekt waarin het einde van Napoleon wordt beschreven. Napoleon keert in 1815 van Elba terug naar Parijs. De slag van Waterloo volgt, Napoleon verliest en wordt verbannen naar St. Helena. Met 8 genummerde tekstblokken in de afbeeldingen.

Lithografie; tekst in boekdruk. Afmeting 40x32 cm.

31-05-1923 De Tijd. **Tentoonstelling volksprenten.** Vrijdag en Zaterdag zal in de Amsterdamsche Grafische School aan de Weteringschans no.187 een collectie oude Volksprenten tentoon worden gesteld. Deze collectie ontving de Amsterdamsche Grafische School ten geschenke van de Fa. de Erven Wijsmuller, en dateert uit de 19de eeuw. De Limburgsche dichter Pierre Kemp schrijft in een ter gelegenheid van deze tentoonstelling door de Grafische School uitgegeven brochuurtje over de volks- en kinderprenten uit de 19de eeuw het volgende: In het algemeen werd door de drukkers en uitgevers van de prenten alleen een financieel doel beoogd. Dit kon echter maar in de bloeitijd van de afname. Later werden de prenten hoofdzakelijk gedrukt in de tijd, dat het slap ging met de andere bestellingen en werden zij ook dan in ateliers en ook wel thuis gekleurd. Het aanbod der prenten door de uitgevers was er, omdat de vraag er was. In het eerst meestal prenten van religieuze aard, later ook die van profanen.

Alleen Frankrijk in den tijd van het tweede keizerrijk, onder Napoleon III, heeft het gekend, dat de prentdrukkers werkten voor het doel van de Staat; dus op commando van de Ministers van Binnenlandsche Zaken en Oorlog.

Er werden prenten uitgegeven, om vooral in de volksklasse de glorie van Napoleon en diens Huis te verbreiden, te bevorderen en zelfs op te dringen. Het keizerlijke hof kon zich niet roeren, of het werd vereeuwigd met een prent. Van den anderen kant dienden de prachtige soldatenprenten wel, om de jongens terwille van de mooie pakjes, waarmede men van hooger hand niet zuinig was, in het leger te lokken; een soort werfprenten dus. Sommige van de uitgaven werden gesubsidieerd door den Staat. Overigens volgden de Fransche imagerie elke politieke binnen- en buitenlandsche strooming van welke zijde die ook kwam; mits deze strooming maar populair was of belangstellenden de uitgave genoegzaam steunden. Zij was actueeler dan de Hollandsche en Vlaamsche imagerie, die zich meer hielden aan de traditioneele onderwerpen, die eenmaal goed aftrek waarborgden.

Later, toen de prenten niet meer voldoende aftrek vonden als eigenlijke prent, dus als lees-, leer- of kijkvermaak, waren de drukkers wel genoodzaakt ander wegen te zoeken en zich te werpen op de propaganda en de reclame. Zoo verschenen de prenten voor duizend en een gebruiksmiddel, voor de Missies en zooals in de Fransche Koloniën, b.v. Madagascar, om de inboorlingen kennis bij te brengen over het moederland.

Reeds in de jaren 1840-'50 werden er in Holland pogingen gedaan, om den volksprentendruk wat op te beuren, naar het scheen met weinig resultaat. De Fransche en Duitsche fabrieken overstroomden met hun speciale edities voor Holland de markt, wat ook al niet bevorderlijk was voor het karakter der inheemsche prenten, die om concurrentie-redenen al gauw begon te gelijken op de schellere buitenlandsche producten.

De kinderen konden zich nu de oogen uitkijken op Duitsche en Fransche spelletjes en geschiedenisjes, maar ook de solide aard der inlandsche onderwerpen ging er ongeveer helemaal aan verloren.

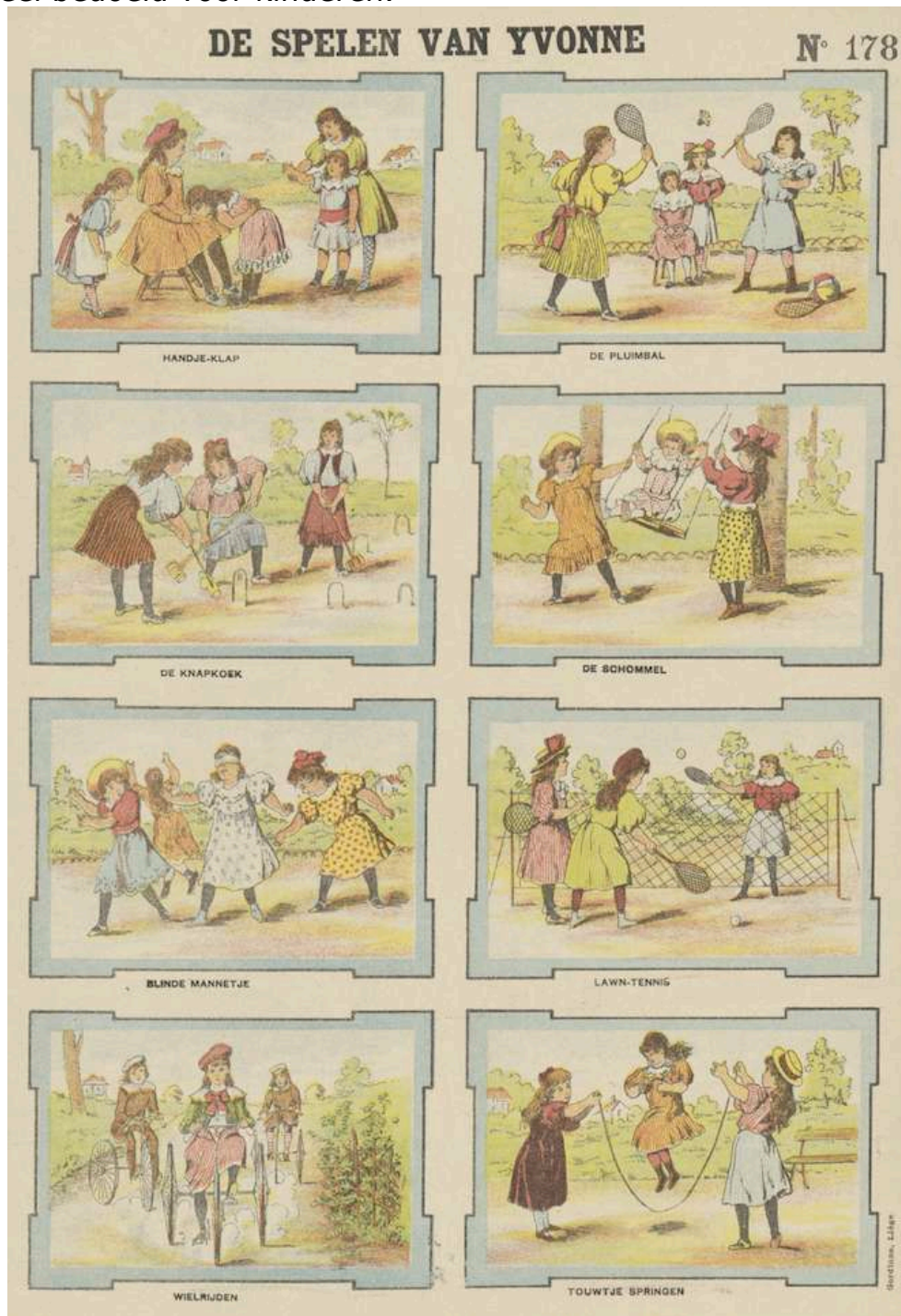

Fransche koningen spel.

*Uitgever Gangel et P.Didion / Erve Wijsmuller, Metz 1828-1851.
Omschrijving: Prent met een bord spel, dat lijkt op ganzenbord. Er zijn 63 vakjes, met afbeeldingen vn koningen en keizers van Frankrijk vanaf het jaar 420-1859, afgewisseld met afbeeldingen van adelaars. In het midden een grotere afbeelding van de "Familie Impériale" (Keizer Napoleon III, keizer 1852-1870, met vrouw en zoon). Titel en "Regel van het spel" zijn in het Nederlands, de tekst bij de plaatjes is Frans. In de vier hoeken staan afbeeldingen van oorlogshandelingen met onderschriften "En Afrique"; "En Crimée"; "En Italie"; "En Chine". Sjabloonkleuring. Afmeting 42x52 mm.*

De Maatschappij tot Nut van het Algemeen bracht er in het begin der 19de eeuw het nuttigheids- en leermotief in, door series prenten, door haar bekroond met goud, te laten verspreiden, iets wat den aard en de bestaansreden der prenten ook al niet ten goede kwam. De pittige volksuitdrukkingen werden geschrapt of verdoezeld en vervangen door zoeterige levenswijsheid en het inpompen van nutsbesef. Kortom, elk doel, dat de prentdrukkerij werd opgedrongen om propaganda of bestaansnoodzaak, maakte het voor haar niet gunstiger.

In 1894 ondernam Gordinne te Luik de fabricatie in 't Fransch en Nederlandsch van een serie prenten in lithografie (de prenten van De Lange te Veendam zijn ook van haar). Deze prenten waren geheel bedoeld voor kinderen.

Prentnr. 178 De spelen van Yvonne.

Uitgever Gordinne, Luik 1894-1959.

Omschrijving: Blad met 8 voorstellingen van kinderspelen, zoals schommelen, blindemannetje en touwtjespringen. Onder elke afbeelding een onderschrift.

Kleurenlithografie in geel, groen, blauw, oranje en rood; tekst in boekdruk. Afmeting 399x270 mm.

PRIN : 10 CENTIMES.

N° 43.

11 MARS 1909 (1er An.)

LA SEMAINE DE SUZETTE

PARAÎSSANT LE JEUDI

ABONNEMENTS : France, Algérie, Belgique, 6 fr.
étranger, 8 fr. (Adresser les paiements à M. G. L.)

REDACTION ET ADMINISTRATION
11, Rue des Minimes, 11, Paris

CE QU'ON ENTEND EN ÉCOUTANT AUX PORTES

« Ah! quel grand
courage! Elle se
cache derrière la
porte, et elle
regarde tout
sans être vue! »

« C'est-à-dire, une
pauvre petite! Elle
a voulu aller
voir ce qui se
passait dans la
porte de la porte... »

« Deux de ses amies,
Germine et Thérèse,
qui s'étaient
cachées derrière la
porte, et qui
étaient toutes
les deux... »

« Tu es donc bien
assez de la classe de
la plus belle...
Ainsi, que les autres, et
des châtiments... Que
peuvent-elles en dire? »

« Elle s'est cachée
derrière la
porte, et, sachant tout
ce qui se passait
dans la porte, elle
était... »

« Ses amies et
son effacement
à l'école, que
Germine et Thérèse
considèrent... »

« Ce n'est pas tout, petite Adèle... Tu es donc bien
assez de la classe de la plus belle... »

Uitgever: Gautier en Languereau.

13-06-1923 Nieuwe Rotterdamsche Courant.

Maatschappij der Nederl. Letterkunde. Leiden. Er was weer nieuwe schakeering van jong tot oud, zoo in het vrouwelijke als in 't mannelijke ledental, dat zich voor de jaarvergadering had opgemaakt; en het leek van een treffende symboliek, dat een gansche serie prenten was tentoongesteld, alle verbeeldende de van oude bekende "Trap des Ouderdoms". Wij worden geboren, groeien op en, wanneer de ure gekomen is, sterven wij. Eerst de jeugd, dan de volle wasdom en kracht, en eindelijk – indien wij het mogen beleven – de ouderdom. Geen wonder dat deze gang van zaken, deze kringloop van ontwikkeling en verval, telkens herhaald in ieder levend wezen, ook in den volksmond en de kunst tot uiting komt en ons in woord en beeld voor oogen treedt. Gij allen herinnert u de beschrijving van 's menschen op- en neergang, zooals die onder woorden gebracht wordt in het volgende of andere dergelijke rijmen:

Tien kind, 20 jongeling,
30 man, 40 komt de wijsheid an.
50 is de hoogste trap, 60 is de nederstap.
70 grijs, 80 niet wijs.
90 kinderspot, 100 in de aard verrot.

Prentnr. 50 Trap des ouderdoms.

*Deez' plaat vertoont den mensch, van de eerste kindsheid af,
Door elken leeftijd heen, tot aan het duister graf.
Maar 't zij wij lang of kort op aarde hier verbeiden,
In 't einde komt de dood, wij moeten eenmaal scheiden.*
Uitgever Theodorus Johannes Wijnhoven-Hendriksen, Rotterdam.
1832-1885. Houtsnede; tekst in boekdruk. Afmeting 325x400 mm.

Het volk, gij weet het, neemt geen blad voor de mond en het drukt zich uit gelijk het wil. Een ander rijm zegt:

Tien jaar is mijn kindertijd, 20 is mijn leertijd,
30 ben ik groot en sterk, enz.
80 jaar een been in 't graf,
90 een zot, 100 in den doofpot.

Weer een ander:

40 jaar nog aan de ploeg,
50 jaar vaak veel gezwoeg,
60 jaar: 't is wèl genoeg!

Nog een voorbeeld eindigende:

80 rijdt men naar het graf;
90 kan men nog beleven, Maar honderd is ons niet voorgeschreven.

Deze mondeling overgeleverde rijmen hebben hun oorsprong te danken aan een groep van volksprenten, waarvoor men het niet ongepast is eenige oogenblikken uw aandacht te vragen.

Ik doel natuurlijk op de eertijds zeer bekende, en ook nu nog niet geheel vergeten "Trap des Ouderdoms", die de verschillende leeftijden in beeld brengt, opklimmende en nederdalende langs een trap, met het kind onderaan en den mensch van 50 jaar op de hoogste trede, en eindigende met het graf.... Uit de 17de eeuw is ons een aantal Amsterdamsche kopergravures bewaard gebleven, die de Trap des Ouderdoms voorstellen.

Bij eenige stond spr. nader stil, b.v. het "Jaerverschil der mannen" en de "Vrouwenspiegel", beide met opschriften. Bij het bakerkind: "ik ligh", bij den knaap in den loopstoel: "Ick staen", hey spelende kind: "Ick speel", enz. En bij den voortschrijnenden ouderdom: "Ick dael". "Ick ducht", "Ick dwaal", "Ick treur", "Ick sterf". "Dit is het ent van alle vlees", leert ons een der verdere onderschriften.

De bijschriften op den Vrouwen-spiegel rijmen:

Eerst als een Block, 1. Nu spel en Jok
10. Ik leef gerust, 20. 'k Heb liefde en lust.
30. 'k Gaf vreugd voor kruis, 40. 'k Vermeer mijn Huis.

70 'k Leef nu alleen, 80. Ik kuch en steen
90. 'k Lil als een gras, 100. 'k Word dat ik was.

Naast deze prenten vindt men ook een variant, niet met enkele mannen of vrouwen, maar met paren. Jongeling en meisje treden samen de treden op en houden elkaar gezelschap tot in het graf. Het is begrijpelijk dat deze prenten bijval en navolging hebben gevonden. Dit heeft spr. nader aangetoond.

De populaire voorstelling wordt ook onder de kinderprenten opgenomen en blijft daardoor tot in onzen tijd bekend. De Trap des Ouderdoms is echter niet tot ons land alleen beperkt. Gelijk alle volksprenten werd ook deze door graveurs uit verschillende landen gecopieerd of nagevolgd, reeds in de 16de eeuw; en het is niet meer na te gaan, waar de prent het eerst is ontstaan...

Russische Trap des Ouderdoms, ca. 1850.

Op deze prenten werd de levensloop van de mens voorgesteld als een trap. Links onderaan de wieg met de boreling en de opgaande treden die ieder tien levenjaren voorstellen. Op de trede wordt de man of vrouw, soms ook een paar, op die leeftijd in zijn functie of bezigheden weergegeven. De treden lopen naar de top, waar de man 50 jaar is. Om daarna weer af te dalen, symbolisch voor het inboeten aan levenskracht en maatschappelijke betekenis. Rechtsonderaan eindigt de trap bij de 100-jarige met de doodskest en een dode boom op de achtergrond. In de boog onder de trap worden deze levenstijdperken gekoppeld aan de sterrenbeelden. Westeuropese levenstrappen legden meestal een koppeling van de levensfasen met bepaalde diersoorten, zoals te zien is op deze prent.

18-12-1923 Algemeen Handelsblad.

Prentenkabinet - ...Ouderen zullen zich deze centsprenten uit hun kinderjaren nog wel herinneren... Hier ziet men ze in soorten: de leerzame prenten die het leven van een braaf kind illustreeren van den geboorte- tot den blijden huwelijksdag; of de vreeselijke straffen van een misdadig bestaan in tafereelen van spinhuis, pijnbank en schavot.

"Ontugtigheid baard Kindermoord
De zulk wortt men met een koord",

luidt het laconieke, als kinderlectuur niet onbedenkelijke, bijschrift van een der prentjes; plezieriger om te zien en stichtelijker van inhoud zijn de prenten met jacht-afbeeldingen, met dieren figuren, met de geschiedenis van Noach en zijn ark vol vreedzame beesten of de vroolijke historie van het Rattenschip...

Het Rattenschip. Kinders wie heeft dit oyt meer verzonnen / Dat ratten den kryg met katten begonnen.

Uitgever S. & W. Koene, Amsterdam 1500-1600 en/of 1781-1800.

Omschrijving: Het Rattenschip. Satirische voorstelling van de oorlog tussen ratten en katten. Een schip vol ratten valt een toren vol katten aan. Houtsnede met tekst in boekdruk. Afmeting 417x327 mm.

Toelichting: Deze prent heeft de uitgevers heel wat last bezorgd. Uit een handschrift dat bij deze prent bewaard wordt, blijkt dat de uitgevers in februari 1797 voor het

Comité voor Waakzaamheid gedaagd werden op beschuldiging een spotprent op de Patriotten te hebben uitgegeven. De prent werd aangezien als "een revolutionaire en rustverstoorende Print die op hun patriotten of keiser nu in deese tijd toepasselijk gemaakt is...". Alle exemplaren van deze prent werden in beslag genomen. S. & W. Koene hadden deze plaat gekocht op de auctie Kannevet in 1781.

04-03-1924 Leeuwarder courant.

Letterkunde. De mythen- en legenden-reeks van W.J. Thieme en Cie te Zutphen is thans op gelukkige wijze aangevuld door een bundel "Russische Heldensagen en Legendes", van de hand van B. Rapschinsky... Ditmaal geen geraffineerde Engelsche zoetelijkheid, maar platen in den Russische volksstijl, n.l. dien van volksprenten, welke bekend zijn onder den naam "loebki". Naast de heiligen beelden zijn deze loebki de eenige voortbrengselen van een werkelijk Russische nationale kunst.

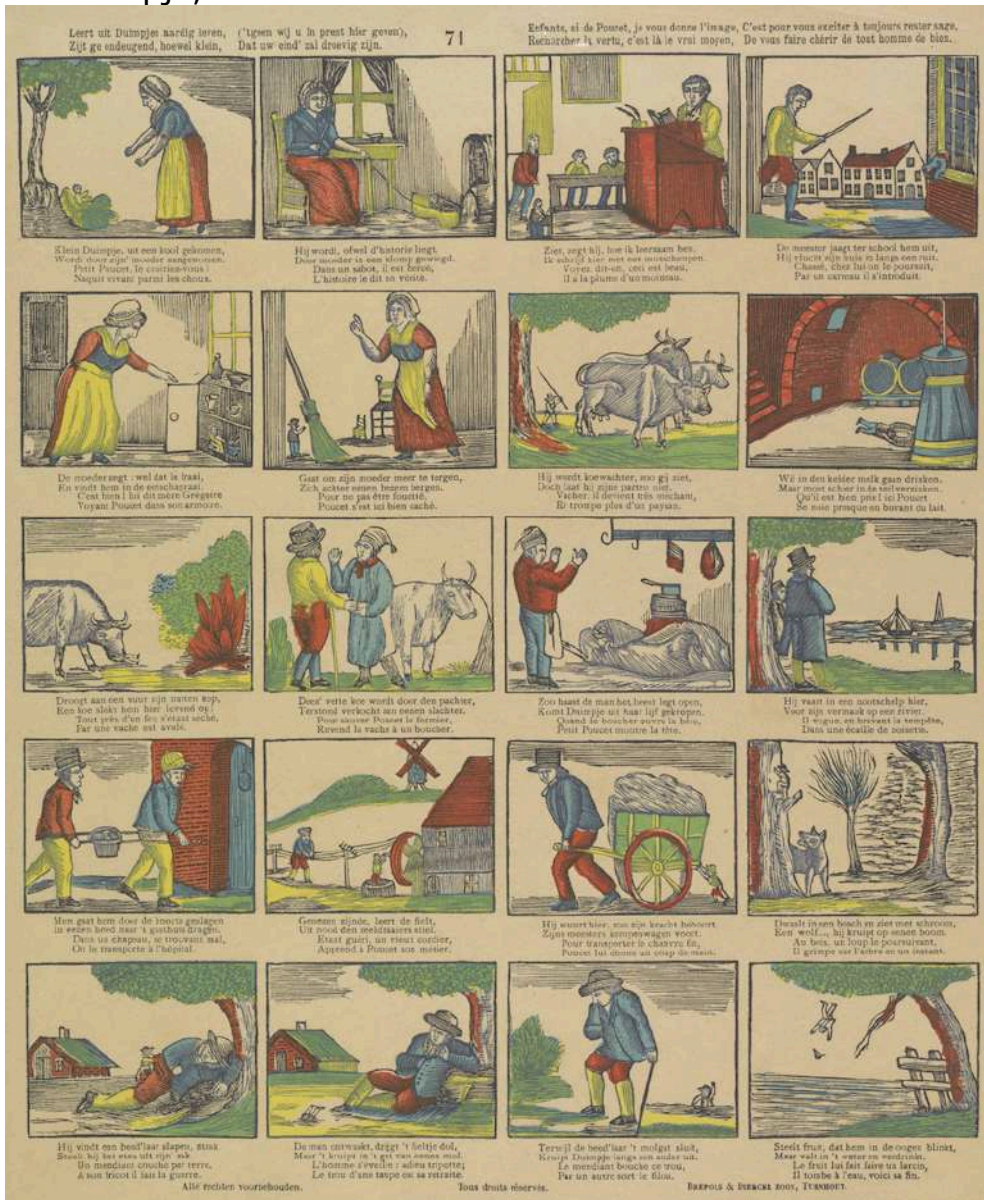
Bijzonder is dat deze prent gedateerd is op 23 oktober 1668. Volksprenten werden zelden gedateerd en de naam van de kunstenaar of graveur komt er ook vrijwel nooit op voor.

De voorstelling heeft betrekking op het bijbelverhaal van Joshua en brengt in beeld dat de aartsengel Michael aan Joshua verscheen toen deze voor Jericho was aangekomen. Michael zegt Joshua dat deze zich op heilige grond bevindt. Hoewel Joshua volgens het verhaal de engel niet herkende, maar hem voor een gewoon mens hield, heeft de tekenaar Michael

wel als engel weergegeven: met vleugels en een aureool. De handgekleurde houtsneede heeft ingesneden teksten. Dat is bij de loebok gebruikelijk. Waar in Westeuropa de volksprenten in houtsneede doorgaans hun teksten in boekdruk kregen, werden ze in Rusland met de afbeelding meegesneden. Door de tekst met de afbeelding mee te snijden hoefde een prentdrukker niet te investeren in een pers voor boekdruk en letters. Bovendien was boekdrukken in Rusland aan veel beperkingen onderhevig. Een voordeel was ook dat voor een afdruk geen pers nodig was. Na het inkten van het blok kon de afbeelding met de hand op papier worden afgewreven en verkocht. Productie en verkoop van prenten kon zo als ambulante nering worden beoefend. Ook in Nederland is een prentdrukker bekend die op deze manier werkte. Philippe Lecuyer reisde eind 18^e eeuw in Brabant rond met in zijn mars houtblokken, papier en inkt en drukte met de hand de prenten voor de verkoop op markten en in bedevaartsplaatsen af.

31-01-1925 Limburger Koerier.

Limburgsche Volkskunde. We bezitten de oude kinderprent met het in 20 beeldjes afgemaalde op geïllustreerde sprookjes verhaal van Klein Duimpje, met teksten in het Vlaamsch en in 't Fransch.

Nr.71 Leert uit Duimpjes aardig leven, 't geen wij u in prent hier geven :

Zijt g'ondeugend, hoewel klein, dat uw eind' zal droevig zijn.

Uitgever Brepols & Dierckx zoon, Turnhout tussen 1833-1911.

Omschrijving: Centsprent met 5x4 houtsneden over Klein Duimpje, die uit een kool komt. Hij is ondeugend en wordt van school weggestuurd, plaagt zijn moeder, valt in de melk, wordt opgegeten door een koe, de koe wordt met handklap verkocht, geslacht door de slager en Duimpje kruipt eruit. Hij komt in het hospitaal, geneest en wordt touwslager. Hij steelt eten van een bedelaar en tenslotte verdrinkt hij. Verhaal met elementen uit het Engelsche sprookje Tom Thumb.

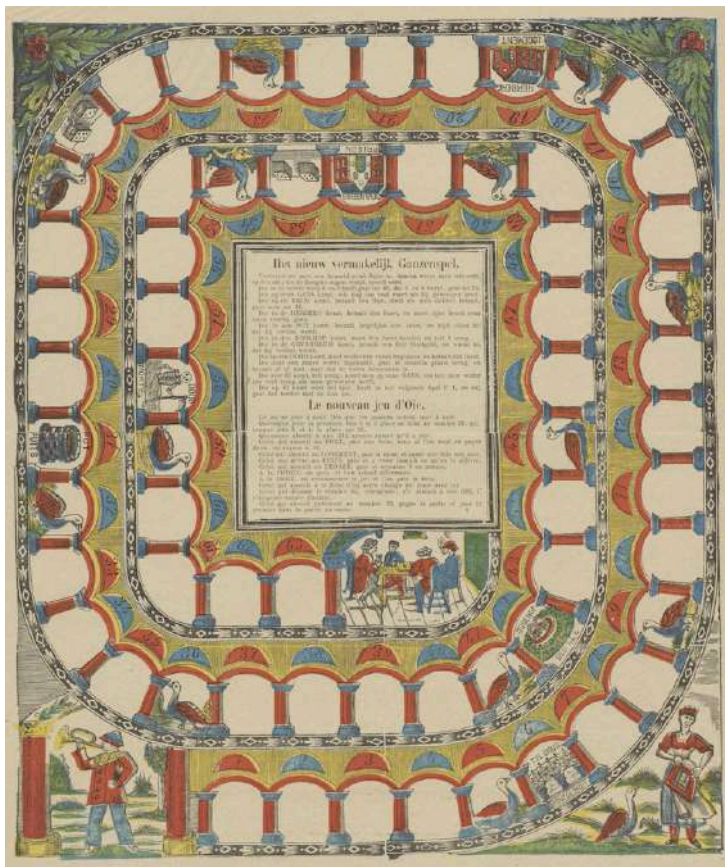
Met tweeregelige rijmende onderschriften in Nederlands /Frans.
Kleurenlithografie; tekst in boekdruk. Afmeting 376x327 mm.

Het is St. Maarten als men ziet aan 't helder vuren
Der knapen, die turf en brandhout bij de buren
Zijn rond geweest en 't ook bekomen hebben blij
Met St. Maartenszang en nog wat geld erbij.

Houtsnede: tekst in boekdruk. Afmeting 414x340 mm.

En in deze zin bestonden er volksprenten van alle populaire volksheiligen, waaronder behooren Sint Nicolaas, Sint Pieter, Sint Jan, Sint Katharina... Een der meest interessante was daaronder altijd de Sinterklaas prent. Daarop staat de Sint afgebeeld al rijdende over daken en schoorsteenrookpijpen, en zien wij het fiere paard van huis op huis springt. Toch lag in die plaat ook nog de liefdadigheid van den populaireren heilige in de bedoeling van den maker, alsmede de belooning van het goed en de bestraffing van het kwaad. De dichtthulde aan den goeden Sint begon altijd met te zeggen, dat hij het patroonschap over, de stad Amsterdam voerde... De christelijke wereld werd met eene treffende volksprent in den handel gebracht. Het was de prent van Kerstmisfeest, d.i. Kerstnacht. De plaatsing van 't kribbetje van Bethlehem, de komst van herders en koningen in hunne biddende houding; Jozef stond er in diep gepeins verzonken tegen eene koe geleund, terwijl de ezel bezig is met te vreten van het hooi, dat in de kribbe lag. Daarboven zweefden dan een aantal engelen in schoon gewaad met een bedrukt bandelier eronder, waarop "Gloria in excelsis Deo" stond te lezen... Wanneer we nog hieraan toevoegen, dat ook kinderspelen op centsprenten werden voorgesteld, zooals het bekende Ganzenbord, met zijn brug, herberg, put, doolhof, gevangenis en dood, dan zien we daarin nog den zin voor echte huiselijkheid, dus ook eene deugd, en niet minder de populariteit van de gans in onze gewesten.

*Prentnr. 4 Het nieuw
vermakelijk / ganzenspel /
Le nouveau jeu d'Oie.
Uitgever Brepols & Dierckx
zoon, Turnhout 1833-1911.
Omschrijving:
Ganzenbordspel met spiraal
met 63 genummerde vakjes.
In verschillende vakjes een
voorstelling van een gans.
Op het middenveld de titel
en spelregels in het
Nederlands en in het Frans.
kleurenlithografie;
tekst in boekdruk.
Afmeting 426x341 mm.*

Maar vooral opwekking tot gezelligheid in de huiskamer, en dus een bestrijding der helaas zoo schadelijk voort woekerende uithuizigheid lag in die plaat opgesloten...

01-07-1924 Algemeen Handelsblad.

Rijksprentenkabinet. ...Onder de geschenken neemen wij een van bijzonder groote waarde, nl. dat van den heer F.G. Waller, die zijn geheele collectie volks- en kinderprenten afstond op voorwaarde, dat de prenten onder geen omstandigheid uit de lokalen, voor 's Rijks Prentenkabinet in het Rijksmuseum aangewezen, zullen worden verwijderd. De collectie bestaat uit 7610 prenten, waaronder zeer vele vroege en een groot aantal uiterst zeldzame...

24-01-1925 Limburger koerier.

Limburgsche Volkskunde. Tot de zeker bij velen bekende volksprenten onder de zogenaamde "Imagerie populaire" behoort in de eerste plaats die van den algemeen gewilden koning der huisvogels "de Haan", meestal was hij bijzonder bontgekleurd en stond hij zooals wij ons nog zeer goed herinneren in een akker, met eene oude boerderij op den achtergrond... Er bestonden er ook, met alleen een Hond afgebeeld met gespitste ooren en gekrulde staart... We hebben zelfs nog eene oude volksprent in bezit, die eenige regelen aan ons bemind huisdier 'De Kat' wijdt, als volgt:

Geen nutter dier voor rat en
muis,
Als een mooi katje in Uw
huis,
Want het doorsnuffelt alle
hoeken,
Om de muisjes op te zoeken.

Prentnr. N28.

*Uitgever Jan Hendriksen,
Rotterdam 1781-1828.*

*Omschrijving: Blad met een
grote voorstelling van een
kat. In de ondermarge een
achtregelig vers in twee
kolommen.*

*Houtsnede gekleurd in geel
en rood; tekst in boekdruk.
Afmeting 400x329 mm.*

Het is bij eenig aandachtig
nadenken duidelijk dat deze
kinderprenten een

meerledig doel hadden, waarvan vooral leerzaamheid de hoofddeugd uitmaakte, terwijl ze bovendien voor de kinderen eene ontspanning waren. En tot dat doel werd alles, wat maar uit de allernaaste omgeving van het kind was, voorgesteld door een beeld met omschrijving. Huismeubelen als de klok, het bed, de leunstoel, de haard, potten en pannen, waarvan iets bijzonders gezegd kon worden, kregen daarop hunne beurt.

Ook zaken of voorwerpen, waaraan men tot onderhoud en de voortzetting van het landbouwbedrijf erg vasthield, zooals koren- en hooimijten, waterput en bakhuis, enz. werden niet vergeten. Verder kwamen er doorgaans vele soorten van voorwerpen en gebouwen, die eene rol speelden overal in het menselijk leven, zooals eene vaan, een Meiboom, een school, eene kerk, eene gevangenis, terwijl planten, boomen, dieren zelfs een beurt kregen. Op deze zoogenaamde huis- en tuinprenten volgden de bontkleurige met allerhande bekende en veelbesproken mannen van beteekenis, zij 't dan ook maar van het gewone volk. Denken we maar eens aan de diverse soldaten uniformen, (grenadiers, lansiers, dragonders enz. met de schutters, de trommelslagers en de gendarmen. En alle hadden zin en moraal. Bij de schutterijen, die er nog al talrijk waren verspreid op het platteland...

Prentnr. 10 Nederlandsche schutterij. Wil kinderen hier deez' prent nu kopen, de schutterij ziet men hier loopen.

Uitgever: Erve H. Rynders, Amsterdam 1781-1854.

Omschrijving: Centsprent met 3 rijen met niet omkaderde houtgravures met afbeeldingen van soldaten. Op de bovenste rij vijf: majoor, adjudant-majoor, kapitein, luitenant van piquet, tamboer-majoor. Op de middelste rij acht figuren: tamboer, sergeant, korporaal en vijf soldaten die het geweer presenteren. Onderaan acht soldaten, vier staand met geweer en vier lopend. Houtsnede; tekst in boekdruk. Afmeting: 41x34 cm.

Zoodra deze collecties platen aan hun einde kwamen, vond men een complete uitrusting van allerlei ambachten en bedrijven. Ook die moesten de kinderen leeren kennen. Daarin hadden de overhand: de kleermakers, de smeden, de schoenmakers, de kappers etc. waarop voor de kinderen volgden de diverse spelen binnen- en buitenshuis. En elk rijm met plaatje had tot doel een of ander moraal...

Maar ook vele fragmenten uit onze vaderlandsche geschiedenis werden, nog eens op de kinderprenten herdacht, en vooral die fragmenten, waar op uitkwam een opoffering of heldendaad. Bijv.:

"De sprong Uit den toren van Barneveld."
 "Het Beleg en ontzet van Leiden"
 "De inneming van Breda door een turfschip".

Prentnr.G. Hier ziet gij menig schoon taf'reel van trouw, beleid en moed.
 Maker Alexander Cranendoncq.

Uitgever J. Noorduyn, Gorinchem 1819-1840.

Omschrijving: 12 afbeeldingen van vaderlandse taferelen: komst van de Batavieren, Den Briel ingenomen in 1572, beleg van Leiden 1574, overwinning bij Nieuwpoort 1600, Hulst veroverd 1645, de onoverwinnelijke vloot, tocht naar Chattam 1667, beleg van Steenwijk, Turfschip van Breda, storm in 1779, komst Willem I in 1813, overwinning bij Waterloo 1815.

Bevat bovenschrijften en vierregelige rijmende onderschriften.
 Houtsnede; tekst in boekdruk. Afmeting 40x34cm.

Nu volgen op de bewuste prenten de kindervertelsels met spreken van wijsheid, met paedagogische beteekenis, met voorbeelden van 't leven der mensheid enz. denken we maar eens hierbij aan "de gestrafte Leugentaal".

Prentnr. N.268 Le mensonge puni. / leugentaal gestraft.
 Uitgever Brepols & Dierckx Zoon, Jules Hénault, Turnhout, 1833- 1911.
 Omschrijving: Een prent met veertien voorstellingen in kleurenlithografie over een jongetje dat schrikt van een schoorsteenveger en bijna verdrinkt. Onder elke afbeelding een onderschrift in het Nederlands en in het Frans.
 Kleurenlithografie. Afmeting: 381x306 mm.

"Het Kind en de Mier", welke vertelling tegen luiheid waarschuwt.
 "De Schoolknaap en de Bij", welk verhaal ook tot arbeidzaamheid moet aanzetten. "De twee buurlui", waarin de gierigheid de wijsheid fopt. De geschenken van vader, moeder, grootvader enz. die ouderliefde moeten aankweeken enz. enz.

Een bijzonder vermakelijk, schalsch en ook tegelijk voor de kinderen boeiend verhaal is de legende van "Jan Goedzak" of "Lamme Goedzak".

Prentnr. N50 Lamme goedzak / Le bon Guillaume.

Uitgever Franciscus Anthonius Beersmans, Turnhout 1866-1902.

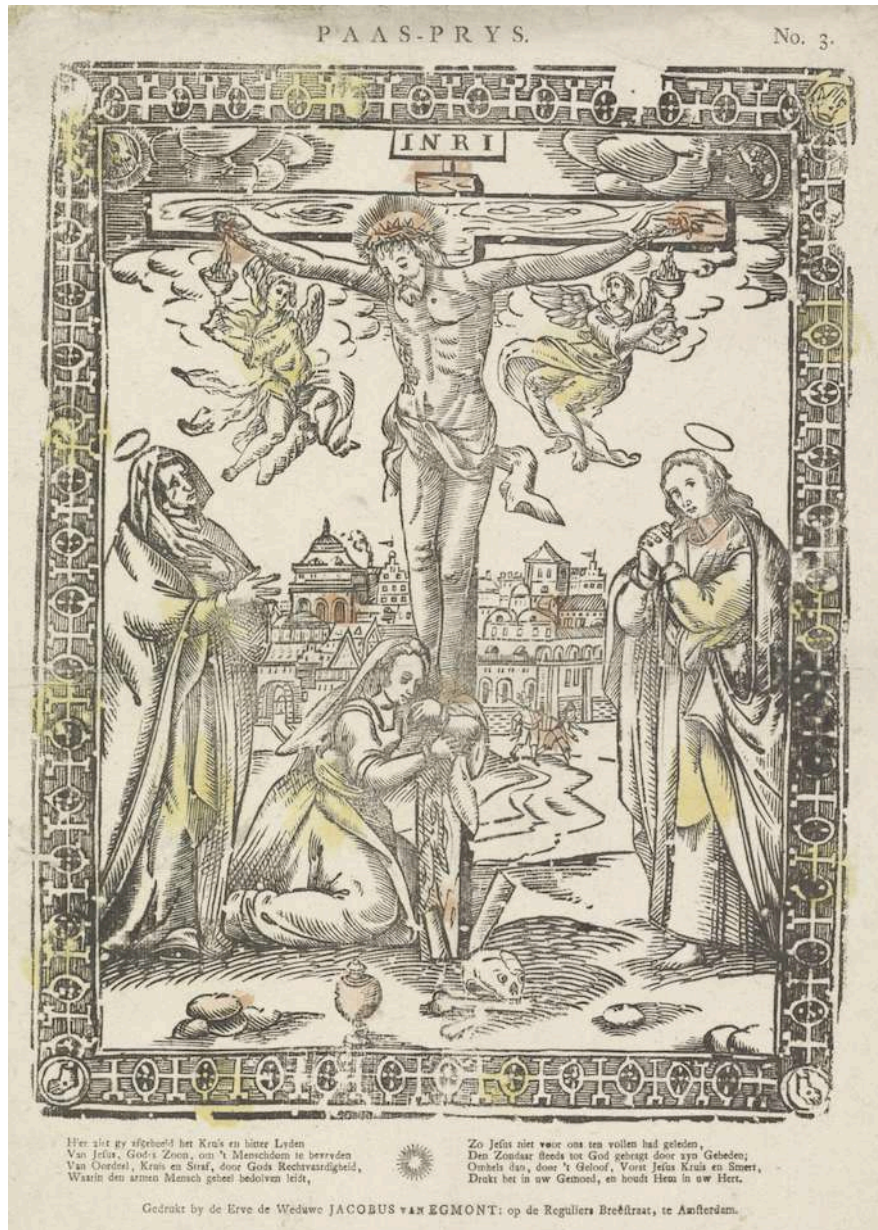
Omschrijving: Blad met 20 voorstellingen over het leven en de bezigheden van Lamme Goedzak en zijn Griet. Onder elke voorstelling een tweeregelig vers in het Nederlands en het Frans.

Houtsnede gekleurd in geel, groen en rood; tekst in boekdruk.

Afmeting 424x318 mm.

28-03-1925 Nieuwe Rotterdamsche Courant.

Kunstzaal Primavera – Grafiek van Fransche en Belgische kunstenaars.
... De houtsneede leent zich uitstekend tot typografische versiering, in aansluiting bij de letterteekens van den tekst... De zoogenaamde centsprenten hebben voor ons een bijna geheimzinnige bekoring... Vooral met een "Christus aan het Kruis", de traditie van een vèr verleden kunst der houtgravure schijnt op te halen...

Prentnr. 3 Christus aan het kruis. Paas-prys

Uitgever De Erve de Weduwe Jacobus van Egmont, 1761-1804.

Omschrijving: Christus aan het kruis, met aan weerszijden engelen die zijn bloed opvangen in kelken. Links Maria, rechts Johannes, en beneden Maria Magdalena in devotie. Linksboven de zon, rechtsboven de maan. Geheel omgeven door een sierrand. Onder de afbeelding een achtregelig vers in twee kolommen.

Houtsneede; tekst in boekdruk. Afmeting: 42x31 cm.

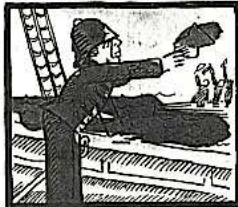
30-06-1925 Het Volk

Verkiezingsprentjes – De Federatie Amsterdam der S.D.A.P. riep ook de teekenstift ter hulp om lijst 12 te propageeren... Bizonder geslaagd is voorts een publikatie in den trant der oud-vermaarde centsprenten van Jan de Wasscher en zijn Griet. Met geestige plaatjes en kostelijke versjes wordt "Hein Golyn zijn roemryck leeven" daar aan de leergierige jeugd verteld. Deze verkiezingshumor is geheel in overeenstemming met de

Hier word u, ô Jeugd! gegeven, Hein Colyn zyn roemryck leeven.

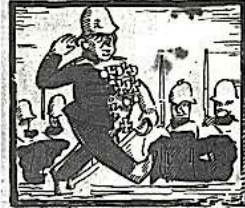
In 't spel reeds toont de kleine Hein
Dat hy als Christen groot zal zyn.

Hier neemt hy afscheid van de zynen
Het Ichip zal naard'n Oolt verwoonen.

Hy precht de Christelyke leer
Met Jabel en met Ichiet geweer.

Hy keert terug met roem beladen
Voor Christendom en heldendaaden.

Hein gunt den mamman oolt n Karle
En werpt zich in de olie-branije.

Het leeven word voor hem romantisch
Hien maakt hem Houdman van de Anti's.

Hindert worden is niet zwaar
Hindert zyn... geloof het maar!

Hein wil de lusingheid beïnvloeden
De vlootwet echter kan niet wagen.

Belasting weet hy wel te haalen
Vooral by wie't niet kan betalen.

Hy viilt, hoe vreemd 't mag verlyden,
Hiet stalen ros der kleine Luyden.

Hein weet de duytien te vergaeren
Uit 't zweet en bloed der Ambtenaren.

Zyn luygheid kent geen paalen
Het Onderwys zelfs moef betalen.

Zoo heit hy onze GULDEN veilig
Slechts die en't Leger zyn hem heilig.

Zoo ziet men hoe met Hein Colyn
Het Christelyk Bewind kan zyn.

Dus kunt ge wilt ge niet verliezen
Veel beter A.H. Gerhard kiezen!

Te Amsterdam by Jordaan in de S.D.A.P.

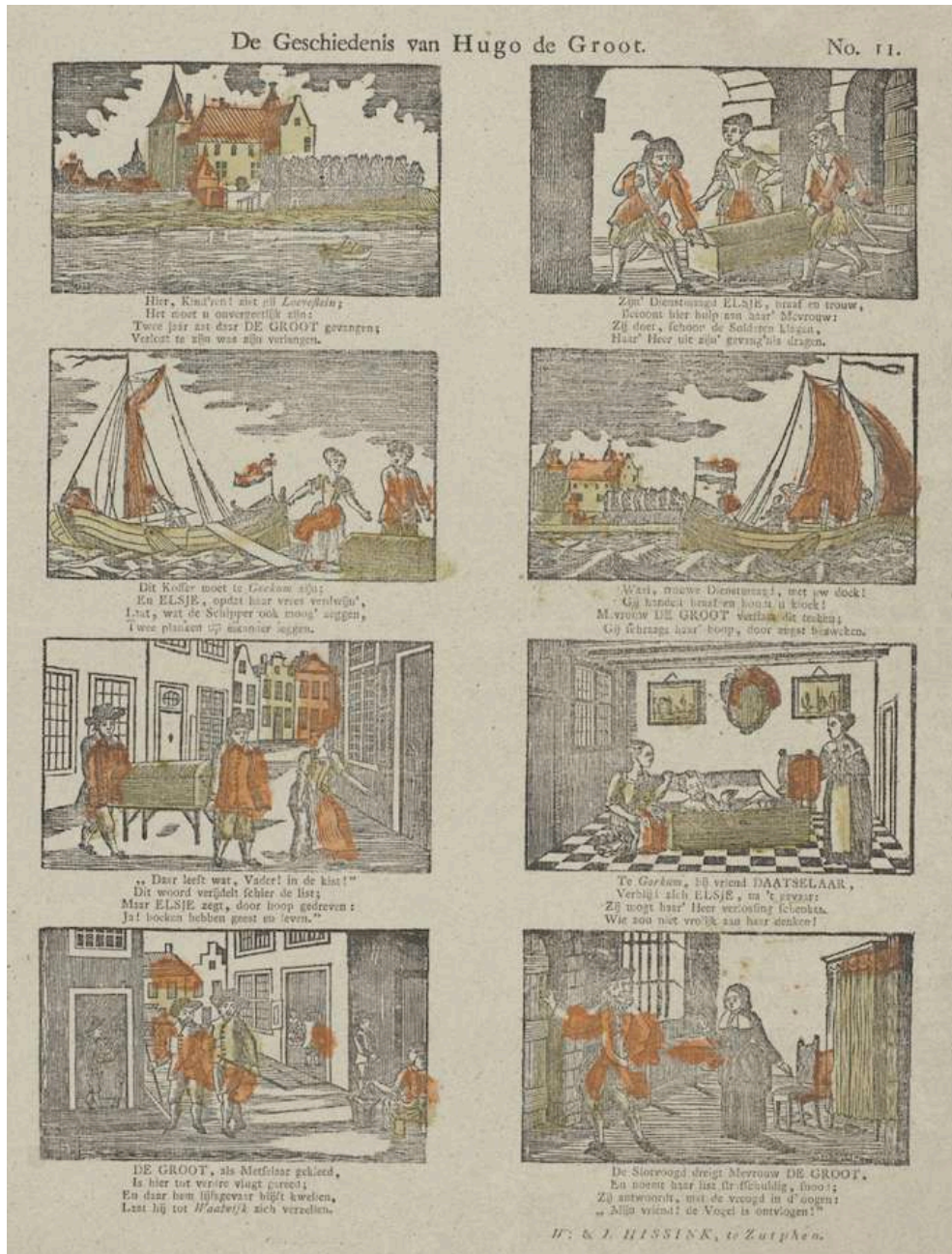
lustig-
opgewekte wijze,
waarop door
onze partij de
strijd gevoerd
wordt.

Een spotprent in
de vorm van een
19e eeuwse
kinderprent over
de carrière en
bezuinigings- en
belastingmaat-
regelen van de
diverse
kabinetten –
Colijn in de
jaren dertig van
de vorige eeuw.
Hier wordt u, ô
Jeugd!
Gegeven, Hein
Colyn zyn
roemryck leeven.
Deze
gelithografeerde
prent van
Jordaan hekelt
in de vorm van
een stripverhaal
(15 prentjes in
de stijl van de
negentiende-

eeuwse centsprenten. De carrière en de impopulaire maatregelen van minister (-president) dr. Hendrik Colijn (1896-1944). Zij hebben o.a. betrekking op de lege schatkist, verlaging ambtenarensalarissen (een ambtenaar onder de schroefpers) de indirecte belastingen en de rijwielbelasting. Het laatste prentje moet de burger opwekken om A.H. Gerhard van de S.D.A.P. te kiezen.

13-06-1925 Amerfoorts Dagblad / De Eemlander.

De Grotius-tentoonstelling. In de gemeentelijke zalen aan de Javastraat in Den Haag is een tentoonstelling georganiseerd ter herdenking van Hugo de Groot... In een virtine vindt men tal van titelprenten uit volksboeken, oortjesprenten en almanakken, met afbeeldingen van de Groot en natuurlijk vooral de ontsnapping van Loevestein...

Prentnr. 11 De geschiedenis van Hugo de Groot.

Prentmaker Christiaan Jacob Schuyling.

Uitgever T.C. Hoffers, Rotterdam 1820-1838.

Beschrijving: Blad met 8 voorstellingen over de ontsnapping van Hugo de Groot uit Slot Loevestein. Onder elke afbeelding een vierregelig vers.

Houtsnede; tekst in boekdruk. Afmeting 406x333 mm.

1926 Boek **"Een eeuw kinderpoëzie, 1778-1878"**. Auteur L.J.Th. Wirth. ... de goedkope prenten in de 16e en 17e eeuw hielpen niet alleen de volwassenen, maar ook de kinderen aan lectuur. Die dubbele bestemming, voor ouderen en jongeren, veroorzaakte evenwel, dat de poëzie niet altijd kinderlijk was, en ook toen men opzettelijk voor kinderen bedoelde prenten ging maken, bleef de toon vaak onkinderlijk. Verschillende uitgevers van oortjesprenten zijn, toen in de loop der 18e eeuw een kinderlectuur in boekvorm begon te verschijnen, de houtblokjes hunner prenten ook voor boeken gaan gebruiken en herdrukten deze, dikwijls met dezelfde berijmde onderschriften, ook als prentenboek... Ook verwondert ons weleens de keuze van afbeeldingen, bijv. die van verschillende bedelaars, alle mogelijke lichamelijke stakkerds, mensen op krukken, kreupelen, blinden, die afgebeeld en berijmd worden...

Prentnr.168 Ziet hier ô kindren! weër iets raars.

Een ganschen stoet van bedelaars.

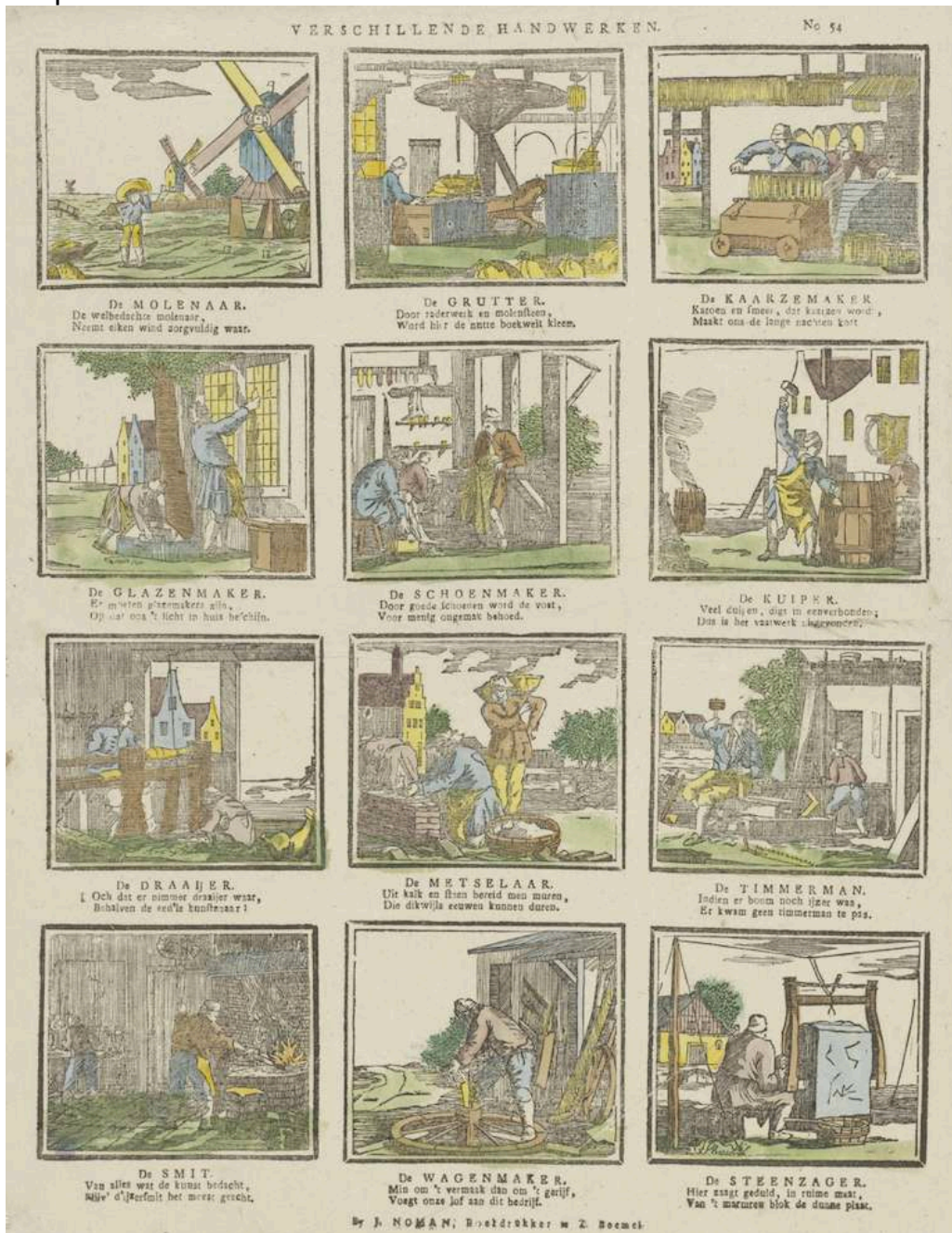
Auteur Hendrik Numan, uitgever J. Noman & Zoon, 1830-1850.

Omschrijving: Blad met 20 voorstellingen van kreupelen en bedelaars.

Onder elke afbeelding een zesregelig vers in het Nederlands en een tweeregelig vers in het Frans.

Houtsnede; tekst in boekdruk. Afmeting: 414x340 mm.

Veel voorkomend waren de "dichtmatige beschouwingen" over ambachten en beroepen...

Prentnr.54 Verschillende handwerken.

Maker Jacob Plügger, Uitgever Johan Noman, Zaltbommel 1814-1850.

Omschrijving: Blad met 12 afbeeldingen van beroepen van mannen: molenaar, grutter, kaarsenmaker, glazenmaker, schoenmaker, kuiper, draaijer, metselaar, timmerman, smid, wagenmaker, steenzager. Als onderschriften de naam van het beroep en twee regels op rijm.

Houtsnede; tekst in boekdruk. Afmeting 40x34 cm.

...Naast deze met behulp van de houtsneden der oortjesprenten gemaakte boeken, ontstonden reeds in de 18e eeuw ook prentboeken met mooie nieuwe kopergravuren en berijmde tijdschriften...

07-01-1926 Leeuwarder nieuwsblad.

Het Drie Koningen-feest. In onze artikelen over de verlopen feestdagen is meermalen de datum van 6 Januari genoemd. Dat was het einde van den Jul- of Joelnachten, welke aanvingen te middernacht na 24 December... Na de Hervorming hebben de ijveraars alle moeite gedaan om de Driekoningen vreugd in het openbaar en in den huiselijke kring afgeschaft te krijgen, maar het is hen volstrekt niet gelukt. Het koninkjespelen had van ouds burgerrecht en was door plakkat en preeken uit te roeien... De bakkers of huismoeders bakten brooden, waarin een boon was verborgen... Wie bij de verdeeling de boon in den mond kreeg, werd tot koning verklaard... Dat was dus een avond van pret en jool. Daarbij behoorde de trekbrief met kroon, die eeuwenlang met oude letter en nog ouder houtsneeprentjes is nagedrukt. De "kroon" werd uitgeknipt en dan opgeplakt, om het hoofd van de koning te versieren... Op den trekbrief zelf kwamen allerlei personages voor, elk met een rijmpje, zooals: Koning en Koningin, Raadsman, Rentmeester, Secretaris, Kamerling, Hofmeester, Voorsnijder, Proever, Schenker, Zanger, Speelman, Hofnar, Kok, Potier en wat er zoo al meer tot een hofhouding behoort...

Prentnr.27 Driekoningenbriefjes.

Uitgever Jan Hendrik de Lange, Deventer 1787-1822.

Omschrijving: Blad met 32 voorstellingen (driekoningenbriefjes) van verschillende functies binnen het hof, waaronder een raadsman, een proever en een portier. Rechts naast elke afbeelding een vierregelig vers. Houtsnede; tekst in boekdruk. Afmeting 325x420 mm.

09-04-1927 Limburger koerier.

De "Palmpaasch". ...Twee kinderprenten houtsneden, zijn ons bewaard gebleven, waarop palmpaschen zijn afgebeeld. Het zijn een groote houtsnede, en een kleine houtsneden van verschillende volksgebruiken. Van beide prenten hebben we verschillende drukken, waarvan de oudste van omstreeks 1790 dagteekent en de jongste van omstreeks 1820. De groote houtsnede stelt een koopvrouw voor zittende naast een tobbe waarin (Amsterdamsche) palmpaaschen gestoken zijn. De verdere voorstelling blijkt uit een van de daaronder afgedrukte coupletten:

Zie, Vader koft een klein Palmpaasje
Voor 't Dochttertje, dat hy bemint,
Hoe vroly is daar mee het Kind!
Maar Mietjes Broer kocht haar een Baasje.
Een groote met een Klatervlag,
En dubbele Haantjes, op het topje;
Gelijk ook met een Ei in 't dopje,
Banket en Koek, dat zy wel mag.

*Prentnr.27 'T is Paasch-feest, dat is ligt te merken,
Daar Jannetje de koopvrouw zeit.*

*Prentmaker J.Robyn. Uitgever Erven Weduwe Cornelis Stichter.
Amsterdam 1715-1813.*

Omschrijving: Blad met een grote voorstelling van een straatverkoopster die palmpaasstokken verkoopt. In de ondermarge een vers in drie kolommen. Houtsnede; tekst in boekdruk. Afmeting 410x310 mm.

08-01-1928 Het Vaderland.

Edgard Tytgat is een van de origineelste, geestigste en vermakelijkste schilders uit de generatie na Ensor; hij behoort tot de groep jongeren, die de vijftig naderen of gepasseerd zijn en die, na den oorlog, eindelijk de waardeering gevonden hebben, welke hun, om der wille van hunne verscheidene talenten, toekomt. Het heeft inderdaad lang, veel te lang geduurd eer een man als Tytgat, zonder de zorg voor het dagelijksch bestaan, gesteund door een uitgebreide gemeente van trouwe bewonderaars, zich volkomen aan grooter werk geven kon...

Geheel in tegen de verlangens welke – naar men ons wil doen gelooven – den geest des tijds bepalen, is Tytgats werk sterk anecdotisch. Hij vertelt een verhaaltje; hij illustreert. Want hij is, au fond en altijd een imagier: een prentjesmaker, een verluchter... Zij die in oorlogstijd hier ter lande curiosa verzameld hebben zullen zich misschien een oortjesprent van Edgard Tytgat herinneren. In de trant der Images d'Epinal gaf hij, in een twintigtal kleine prentjes met onderschrift, de lotgevallen van Fluppo Pikhaantje, een Belgische vrijwilliger in den krijg. Het lag in de bedoeling, ten bate der oorlogsinvaliden, meer van zulke platen uit te geven; vandaar dat deze getiteld is Watermaelsche Mannekenbladen No. 1. Door mij onbekende redenen is het echter bij deze eene, buitengewone vermakelijke, prent gebleven... Hierin zien wij de grondslagen van Tytgats kunst. Deze komt namelijk direct voort uit de imagerie populaire...

"Onverwachte terugkomst van een Belgische vluchteling".

Prentmaker Edgard Tytgat België. Drukker George W. Jones, Londen 1918.

Omschrijving: beelden van de tijdens de WO I naar Londen gevluchte Belg 'Philippe Pikhaantje' en zijn verdere belevenissen.

Uiteindelijk wordt Pikhaantje carabinier en raakt hij gewond in de slag bij de IJzer, ontvangt hij het ereteken van de Leopoldorde en keert hij terug naar huis in Brussel. Onderaan de vermelding 'Dit nummer wordt verkocht ten voordeele der Maatschappij "Asiles des Soldats invalides Belges." Afmeting 506x380 mm.

17-02-1929 Nieuwe Rotterdamsche Courant.

Oude volksprenten. In de achterzaal van den Rotterdamschen Kring wordt een tentoonstelling gehouden van oude volks- en kinderprenten en gistermiddag voerde de heer Jos Goudswaard, uit Baarn, aan wien de verzameling toebehoort, belangstellende Kringleden langs de wanden en gaf toelichting. Het hier geëxposeerde is slechts een klein deel der 20.000 prenten, welke de heer Goudswaard alle zelf bijeen heeft gezocht, voornamelijk bij boeren en handwerkers op het Vlaamsche platteland. Vele ervan zijn hoogst zeldzaam en kostbaar. De prenten zijn den meesten onzer welbekend. Nog in de jaren van tachtig ging de nieuwjaarswensch van lantaarnopsteker en karreman vergezeld van een vers of grauw papier, waarboven een crude houtsnee prijkte. Ze zijn alle van het blok gedrukt en metalletjes gekleurd; soms klaarblijkelijk uit de vrije hand... De oudste prenten dateeren uit de zeventiende eeuw en zijn met gothische letters gedrukt. De meeste echter werden in het begin der negentiende eeuw gedrukt en wel voornamelijk in Noord-Nederland, bij de Erven Reynders, Johannes Bouwer, de weduwe Stichter te Amsterdam, bij Holtkamp te Sneek, Weys te Bergen-op-Zoom, Hesselink te Zutphen, Noman te Zalt-Bommel, de Lange te Deventer, enz. Toen de publieke opinie zich tegen de minder stichtelijke prenten ging keeren, werden de blokken naar Vlaanderen gezonden en daar herhaaldelijk afgedrukt. De voorstellingen der prenten loopen uiteen. Verreweg de meeste vertoonen een reeks van afbeeldingen op één plaat; niet zelden een vervolgverhaal op de wijze van een allerprimitiefste film. Er zijn afbeeldingen van heiligen.

Historische prenten met portretten van keizers en koningen; ook een van den slag bij Wagram.

Prentnr.55 De veldslag van Wagram, in Maravië / Bataille de Wagram, en Marovie. Uitgever Philippus Jacobus Brepols. Turnhout 1800-1833. Omschrijving: Blad met 12 voorstellingen van vechtende soldaten tijdens de Slag van Wagram. Onder elke afbeelding een tweeregelig vers in het Nederlands of in het Frans, een zesregelig bovenschrijft in het Nederlands en in het Frans in twee kolommen. Houtsnede / boekdruk. Afmeting 381x310 mm.

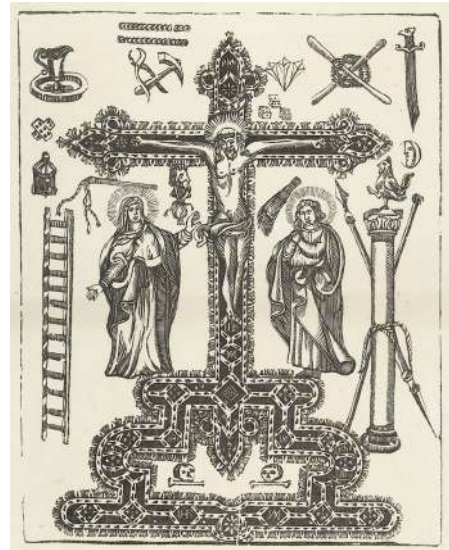
Tafereelen uit de bijbelsche geschiedenis: De Passie, Evangelisten, de Zondvloed.

Kruisbeeld en passie-instrumenten.

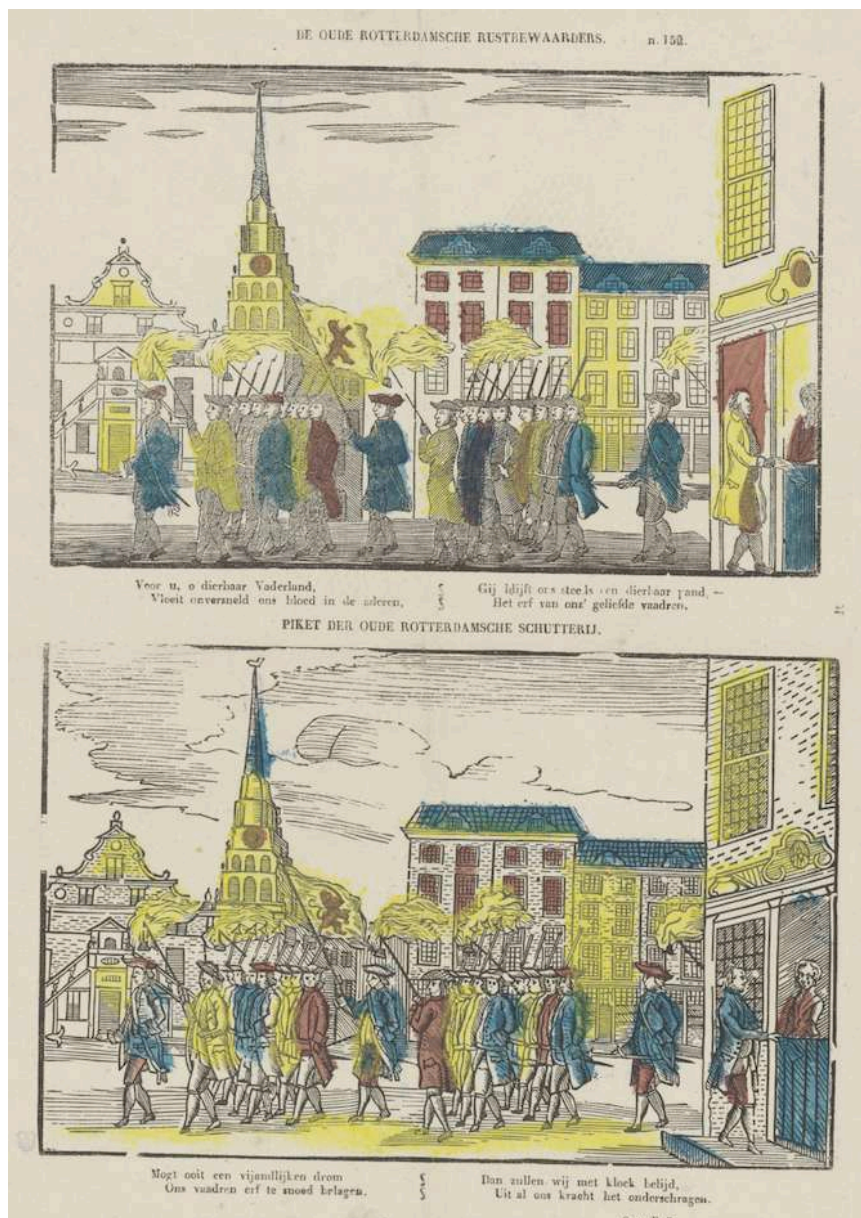
Drukker: van der Hagen, Gent 1700-1725 en/of 1860-1865.

Omschrijving: Een met juwelen bezet kruisbeeld van Christus aan het kruis met links Maria en rechts Johannes, omringd door de instrumenten van de passie.

Houtsnede. Afmeting 447x363 mm.

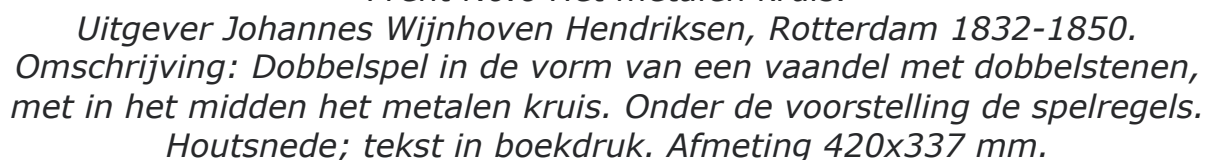
Folkloristische: "Met de Ster lopen", Sinterklaas, Palmpaschen en andere jeugdgebruiken. Afbeeldingen van uniformen, drachten, karossen."Het piket van de Rotterdamsche Schutterij".

*Prentnr. N152
De oude
Rotterdamsche
rustbewaarders /
Piket der oude
Rotterdamsche
schutterij.
Uitgever
Glenisson & Van
Genechten,
Turnhout 1833-
1856.*

*Omschrijving:
Blad met 2
voorstellingen van
de Rotterdamse
schutterij
(rustbewaarders en
piketdienst). Onder
elke afbeelding een
vierregelig vers in
twee kolommen.
Houtsnede;
Tekst in boekdruk.
Afmeting
394x 327 mm.*

Tijl Uilenspiegel, Klorisen Roosje, Jan Wasscher en zijn Griet. Voorts een aantal spelletjes (o.a. een hoogst curieus soort van religieus ganzenbord, waarmee de kwezelkens zich nog heden vermaken). Versierde wijzerplaten voor klokken, gedrukt bij Pellerin te Epinal. Een plaat met huisdieren. Een apotheose van "Het metalen Kruis".

De gruwelijke geschiedenis van den "Zardammer" stier.

*Prentnr. N30 Kinderen de Zardammer stier,
Zijn groote wreedheid ziet gy hier.*

Uitgever Hendrik de Lange, Deventer 1822-149.

*Omschrijving: Blad met een grote voorstelling over de Sardammer stier.
Linksonder vertrappt de stier boer Jacob Egh, boven hen vliegt boerin Trijn
Jans die haar kind verliest. Rechts een jongen met een vlieger en
daarachter het afmaken van de stier. Het geheel is gevat in een sierlijst
van bloemenranken.*

*Houtsnede gekleurd in geel en oranje; tekst in boekdruk.
Afmeting 293x382 mm.*

24-05-1929 De Maasbode.

De Houtsnede. *De Grafische Studieverzameling te Utrecht.* "Handleiding bij de Grafische Studie- verzameling van de School voor de Grafische vakken te Utrecht" is de titel van een zoo juist verschenen boekje, dat een overzicht wil geven van hetgeen in genoemde verzameling betreffende de houtsnede is te vinden...

In genoemde handleiding als No.1 vermeld vinden: "Geschreven bladen, met versierde beginletters... uit getijdeboeken der 15de eeuw, op perkament en op papier" dan begrijpen wij, na lezing van het bovenstaande, dat het geschreven blad in deze collectie volkomen thuis hoort. Onmiddellijk daarop lezen wij van: "Reproducties van eenbladdrukken en pestbladen uit het begin der 15e eeuw".

Pestprent, Antwerpen begin 16de eeuw. Bovenaan is het Christuskind te zien als Salvator mundi – redder van de wereld. Eronder twee cirkels met daarin een kruis en een letter tau. Het geheel is gevat in een dubbele rand. Binnen de rand staan verwijzingen, om de rand heen een tekst in het Nederlands.

De randtekst luidt: Ihesus van Nazareth een coninck der ioden behoet ons menschen ende beesten van den haestelijcken doot der pestilencien Amen Io[hannes] XIX. De opschriften binnenin de rand zijn door de vele afkortingen moeilijk leesbaar. Ze verwijzen naar andere bronnen. Het "Ezech[iel] 9" linksboven bijvoorbeeld verwijst naar Ezechiël 9 waarin het gaat over mensen die gedood zullen worden als ze niet het teken tau (T) dragen. Pestbladen zijn devotieprenten, planodrukken met vaste elementen,

bedoeld om voor te mediteren of bidden en daarmee het kwaad af te wenden. De oorsprong van deze prenten gaat terug tot in de 15de eeuw: het zijn verbasterde afstammelingen van de volksprenten, die ruw, uit de handgekleurde "één bladdrukken", die veelal in jaren van calamiteiten, pest of hongersnood, werden uitgegeven. Houtsnede 13x10 cm.

Deze "eenbladdrukken" waren in hun soort niets anders dan devotieprenten. De geestelijken, die tot taak hadden het leven van Christus en zijn Heiligen de volke te verkondigen, hadden daartoe in die tijden geen ander middel dan het gesproken woord. Gaarne grepen zij dan ook de gelegenheid aan van de houtsnede, prenten te doen vervaardigen en onder de geloovigen te verspreiden, waarop een of andere episode uit de H. Schrift was uitgebeeld ...

05-10-1929 Leeuwarder nieuwsblad.

Het Friesch Museum. Op het prentenkabinet is dit kwartaal de uitstallingsruimte voor de helft gewijd aan de voorheen zoo bekende en geliefde kinderprenten. Het museum bezit daarvan een groot aantal, loopende van de tweede helft der 18e tot het laatst kwart der 19e eeuw en afkomstig uit verschillende steden. Ook uit Duitschland vonden onderscheidene exemplaren hierheen hun weg. In Leeuwarden was het de boekverkooper Joh. Seydel, wonende op den hoek van de Koningsstraat, die zich op het drukken en verspreiden van deze prenten toelegde. Talrijk zijn de onderwerpen, die de stof leverden voor de voorstellingen: Bijbelsche verhalen...

Prent No.4 Bijbelse en moralistische taferelen. Oude testament.

Uitgever: Johannes Seydel, Leeuwarden 1776-1813.

Omschrijving: Blad met 12 Bijbelse en moralistische taferelen.

Onder elke afbeelding een tweeregelig vers.

Houtsnede gekleurd in oranje en blauw, tekst in boekdruk.

Afmeting 320x398 mm.